

ALTINKAYA BARAJI'NIN VEZİRKÖPRÜ'YE ETKİLERİ

Cevdet YILMAZ *

1.Giriş

Vezirköprü ilçesi Samsun il topraklarının güney batı kesiminde yer alır (Şekil 1). İdarî olarak ilçe merkezi dışında 2 belde (Göl ve Narlısaray), 3 bucak (Köprübaşı, Mezraa ve Beşpinar) ve 139 köyden (muhtarlık) oluşmaktadır. İlçenin merkezi Vezirköprü kentinin il merkezi Samsun şehrine uzaklığı 115 km'dir. Samsun-Kastamonu yolu üzerinde bulunan Vezirköprü'nün Samsun-Ankara ana karayoluna uzaklığı ise (Havza-Vezirköprü arası) 20 km olup, 15 dk'lık zaman mesafesiyle, bu yol üzerinden istenilen yere kolayca ulaşılabilen bir lokasyona sahiptir. İlçenin toplam yüzölçümü 1.713 km²'dir. 2012 yıl sonu ADNK sistemi verilerine göre ilçe toplam nüfusu 102.212'dir. Bu nüfusun 28.807'i ilçe merkezi olan Vezirköprü şehrinde, geri kalan 73.405 kişi ise kırsal kesimde yaşamaktadır.

Şekil 1. Vezirköprü'nün lokasyon haritası.

Aşağıda Altinkaya barajı, hidroelektrik santrali ve baraj gölünün genel özellikleri ile baraj gölü sahasının kamulaştırılması, barajın inşası, bitirilmesi, su

* Prof. Dr., OMÜ, Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

tutmaya başlaması ve baraj gölünün ortaya çıkma süreci ve sonrasında Vezirköprü yöresinde meydana gelen değişim ve etkiler ana hatları ile irdelenmiştir¹.

1.1. Altinkaya Barajı ve Hidroelektrik Santrali

Altinkaya Barajı; Sivas Kızıldag'ından doğarak Bafra'da Karadeniz'e dökülen ve ülkemizin en uzun akarsularından biri olan Kızılırmak üzerine inşa edilmiştir (Foto 1,2,3). 24.6.1980'de inşaatına başlanan baraj 28.01.1989'da bitirilmiştir. Kil çekirdekli kaya dolgu tipinde inşa edilen barajın temelden 140 m, talvegden yüksekliği 195 m'dir. Türkiye'nin en büyük hidro elektrik santrallerinden biri olan Altinkaya Barajı herbiri 175 MW'lık 4 üniteden meydana gelmekte olup, toplam 700 MW kurulu güce sahiptir. Yıllık 1 milyar 632 milyon KWh elektrik enerjisi üretme kapasitesine sahiptir.

Foto 1, 2, 3. Altinkaya baraj inşa yerinin ilk hali, baraj inşaatı, baraj ve baraj gölünün bugünkü görünümü (güneye bakış).

¹ Hiç şüphesiz bu etkiler bu makalede belirtilenlerden daha fazladır. Fakat bizim burada vurgulamak istediğimiz nokta Altinkaya Barajı'nın Vezirköprü'nün coğrafi, ekonomik ve sosyal yapısı üzerindeki etkilerini ana başlıklar altında vermektir. Şu da kabul edilmelidir ki bu başlıkların her biri ayrı bir tez konusu olacak kadar önemli hususlardır/etkilerdir. Bu anlamda bu makale bu bölgede yapılacak daha kapsamlı araştırmalar için bir ön bilgi sunma hedefinden daha fazla bir iddiaya sahip değildir. Bunlardan; Kızılırmak üzerinde ilk çağlardan günümüze (baraj inşa edilene kadar geçen süre içinde) yapılan su yolu nakliyatı tarafımızdan ayrıca araştırılmaktadır. Bunun gibi, baraj inşası ile ortaya çıkan, yeniden yerleştirme, ekolojik ortamın değişmesi, yeni bir turizm sahasının ortaya çıkması vb. hususlar bizim burada yüzeysel olarak temas ettiğimiz başlıklar olup, bunların daha ayrıntılı olarak ele alınması gereken konular olduğu unutulmamalıdır.

1.2. Altinkaya Baraj Gölü

Altinkaya Barajı'nın inşası ile büyük bir sunî (yapay) göl ortaya çıkmıştır. Barajın esas kuruluş yerinin Bafra ilçe sınırları içinde ve bu ilçe merkezinin yaklaşık 36 km güneyinde yer almasına karşılık, ortaya çıkan baraj gölünün büyük kısmının Vezirköprü ilçe sınırları içinde kalması nedeniyle bu oluşumdan en fazla etkilenen ilçe Vezirköprü olmuştur.

Baraj gölü yer yer 3-4 km eninde, fakat genellikle dar bir vadi içinde (en dar yeri Şahinkaya yarma vadisi civarı olmak üzere), barajdan itibaren güneye doğru yaklaşık 50 km uzunluğa sahiptir (*Foto 4, 5*). DSİ verilerine göre barajın su toplama hacmi 5.763 milyon m³ olup, normal su kotunda iken göl alanı 118 km²'yi bulmaktadır. Baraj gölü Samsun'un Bafra ve Vezirköprü ilçeleri ile Sinop'un Durağan ilçesi sınırları içinde kalmaktadır.

Foto 4, 5. Baraj gölünün çevresel etkileri dar vadi tabanlarında çok tesirli olmazken, Çeltekk köyü civarında olduğu gibi, eğimin azaldığı yerlerde geniş tarım alanlarını sular altında bırakarak nüfus hareketlerine sebep olmuştur.

Altinkaya Baraj inşaatı bitip su tutmaya başlamasıyla oluşan göl nedeniyle yörede büyük bir değişim yaşanmıştır. Bu değişim esas olarak yörenin; ulaşım, nüfus, yerleşme, tarım ve turizm faaliyetleri üzerinde görülmüştür. Aşağıda geçmişten günümüze Vezirköprü yöresinde görülen bu değişimin bir kısmı ana hatları ile açıklanmaya çalışılmıştır.

2. Baraj suları altında kalan Köyler ve buna bağlı nüfus hareketleri

2.1. Altinkaya baraj gölünden etkilenen köyler

24 Nisan 1987 tarihinden itibaren su tutulmaya başlanan Altinkaya baraj gölünden Samsun'un Vezirköprü ilçesinin 20 köyü, Bafra ilçesinin 7 köyü, Alaçam ilçesinin 1 köyü, Sinop'un Durağan ilçesinin 10 köyü (toplam 38 köy ile bu köylere ait 5400 ha arazi) kısmen veya tamamen etkilenmiş, 4.926 aile kamulaştırma sorunu ile karşılaşmış, yaklaşık 5.300 ha tarım alanı sular altında kalacağı için devletleştirilmiştir.

Vezirköprü ilçesinde ise 2'si tamamen, 18'i ise kısmen sular altında kalan söz konusu bu 20 köyden 2180 aile doğrudan ya da dolaylı olarak barajdan etkilenmiştir. Bu köylerin 13'ünde 1985-1990 yılları arasında belirgin bir nüfus azalması yaşanmasının başlıca sebebi Altınkaya baraj gölüdür. Nitekim bu durum söz konusu köylerin nüfuslarına bakıldığında açıkça görülmektedir (*Tablo 1*).

Tablo 1. Vezirköprü'de baraj gölünden etkilenen köyler ve nüfuslarındaki değişim

Köyler	1985	1990	2000	2012
<i>Kuruçay</i>	1.907	1.397	920	760
<i>Yolpınar</i>	502	590	441	261
<i>Alancık</i>	383	97	98	24
<i>Kaplancık</i>	678	525	501	327
<i>Kabalı</i>	1.228	1.093	1.012	856
<i>Kıratbükü</i>	177	118	143	162
<i>Çelteke</i>	454	372	353	353
<i>Örencik</i>	352	381	414	438
<i>Yeşilada</i>	392	-	-	-
<i>Saraylı</i>	425	441	-	-
<i>Saraycık</i>	761	761	873	770
<i>Düzce</i>	309	-	-	-
<i>Erduası</i>	438	398	228	-
<i>Türkmen</i>	1.139	1.208	1.092	812
<i>Çaltı</i>	819	805	483	329
<i>Kocakaya</i>	613	545	503	368
<i>Karanar</i>	645	714	665	434
<i>Aşağınarlı</i>	1.563	1.696	-	-
<i>Güldere</i>	575	498	381	242
<i>İnkaya</i>	476	509	588	628

2.2. Baraj gölünden etkilenen köylerde meydana gelen nüfus hareketleri

Bilindiği gibi bu tür büyük projelerden etkilenen yerleşmeler ve buralarda yaşayanlar için devlet çeşitli alternatifler sunmaktadır. Bunlardan en önemlileri; kamulaştırma bedeli ödenerek köylüden toprakların satın alınması, diğeri ise arazilerine karşı tarım toprağı isteyenleri tarımsal faaliyetlerini sürdürebilecekleri uygun yerlere yerleştirmektir. Bunlardan birincisinde köylüler paralarını alarak istedikleri gibi hareket ederken, diğeri devletin gösterdiği yere yerleşme durumu söz konusu olmaktadır.

Vezirköprü, Bafra ve Durağan'ın sular altında kalan köylerinde de devlet sular altında kalacak olan arazileri kamulaştırmak suretiyle bu köylerde yaşayanlara benzer alternatifler sunmuştur. Devletin Vezirköprü'de baraj gölünden etkilenen köylere

sunduğu bu alternatifler ve buna bağlı olarak ortaya çıkan gelişmeler başlıca üç başlık altında özetlenebilir;

2.2.1. Köylerin bir kısmı, sular altında kalan arazileri için, kamulaştırma bedelini alıp geri kalan arazide yaşamaya devam etmişlerdir. Aşağınarlı, Örencik, Çaltı, Türkmen ve İnkaya köylerinde arazilerin bir kısmı sular altında kalmış, fakat geri kalan arazilerde köylüler tarımsal faaliyetlerine ve köyde ikamet etmeye devam etmişlerdir. Bu köylerde kamulaştırma sonrası bir kısım nüfus, eline aldığı paraya güvenerek yine de göç etmiş fakat adı geçen köyler tamamen boşalmamıştır. Bu gruba giren köylerden Çeltek köyü ise sular altında kaldığı için 1 km kadar yer değiştirerek kırsal alanda ikamete devam etmiştir (Foto 6). Bir zamanlar tarımla geçinen köylüler bugün tarımsal faaliyetlere ilave olarak kurdukları Su Ürünleri Kooperatifi vasıtası ile gölde balıkçılık yapmakta, turizm imkânlarından faydalanmaya çalışmaktadırlar.

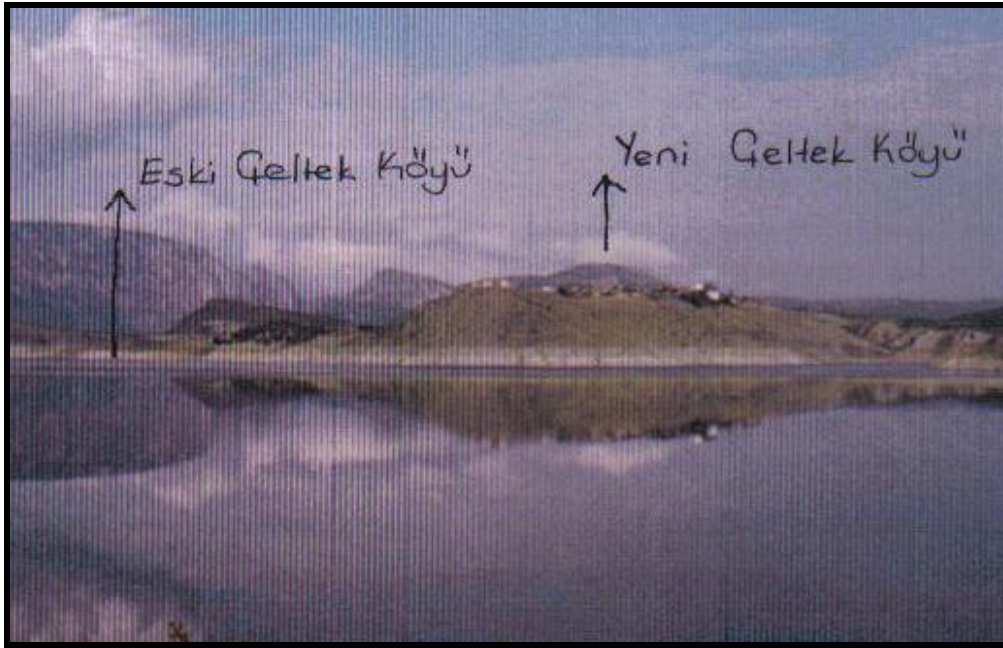

Foto 6. Çeltek köyü civarında baraj gölünün genel görünümü ve baraj gölünden eski çeltek ve yeni çeltek köyünün yeri (Foto: H. Çeker).

Bu grupta yer alan bir diğer yerleşme de Kuruçay köyüdür. 350 haneli Kuruçay köyünün 165 hanesi baraj gölünden etkilenmiş, bunlardan 60 hane Hatay'a, 12 hane Tekirdağ'a, birkaç hane İzmir ve Bursa'ya göç etmiştir. Böylece aileler parçalanmıştır. Yamaçta kalan köyün bir kısmı her ne kadar göl altında kalmadığı için varlığını sürdürse de, bu kez karşı yakada kaldığı ve ilçe merkezi ile arasına baraj gölü girdiği için (Altinkaya köyü ile birlikte) ulaşım bağlantısı kesilmiştir.

Foto 7, 8, 9, 10, 11, 12.Kuruçay köyü; eski halleri (üstte), kamulaştırma sonucu köyün boşaltılması, baraj sularının yavaş yavaş yükselerek köyü sular altında bırakması (ortada), aynı cepheden eski ve yeni görünümü (altta).

2.2.2. Bazı köy(lü)ler kamulaştırma bedeli yerine arazilerine karşı arazi talep etmişler, tarımsal faaliyetlerini sürdürmek istemişlerdir. Devlet bu kişilere Hatay ili, Reyhanlı ilçesi, Vazvaze köyü, Horlak mevkiinden yer göstermiştir. Samsun'dan gidenler için burada Tayfur Sökmen adıyla bir köy kurulmuş, baraj gölü altında kalan ya da baraj gölü nedeniyle toprakları sular altında kalan ve devlete tarım yapmak istediklerini belirtenler buraya yerleştirilmiştir. Bu şekilde Baraj Gölü etki sahasından (Vezirköprü, Bafra ve Durağan'ın köylerinden) Hatay'a 235 aile göç ettirilmiştir. Bunların 234'ü erkek, 234'ü kadın ve 651'i çocuk olup toplam 1.119 kişidir. Bunlar içinde Vezirköprü yöresinden tarımsal iskânı talep eden; Yeşilada köyünden (11 aile; 50 kişi), Kuruçay köyünden (165 aile; 627 kişi), Alancık köyünden (23 aile; 135 kişi), toplam 199 aile; 812 kişi Reyhanlı'ya (Tayfur Sökmen köyüne) yerleştirilmiştir (Foto 13, 14, 15, 16), (Şekil 2).

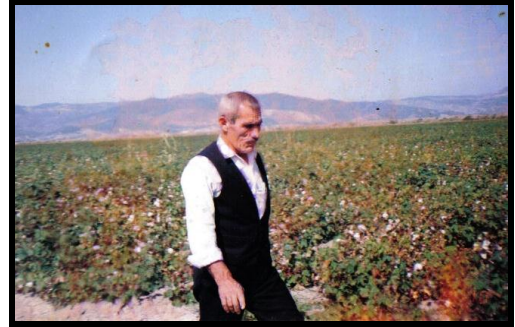
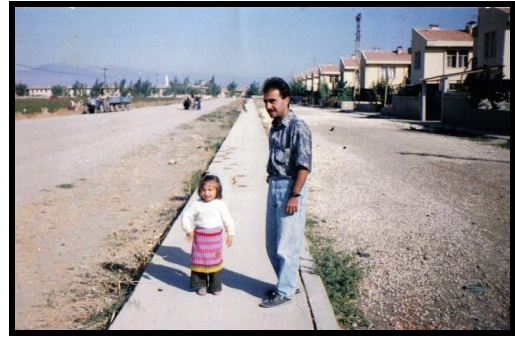

Foto 13, 14, 15, 16, 17, 18. (Üstte) Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde eski Amik gölü taban arazisine kurulan Tayfur Sökmen köyü (Google Earth'dan) , (ortada) köyden genel görünüm ve Samsun'dan buraya göç eden aileler, (altta) Amik ovasında pamuk yetiştiren Samsunlular (Fotolar: H.Denizli).

Samsun'dan Hatay'a göç kolay olmamıştır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, devletin burada gösterdiği arazi DSİ tarafından drenajı yapılarak kurutulup tarıma açılan eski Amik gölünün taban arazileridir. Bu arazi taban suyu seviyesine yakın olduğu için hemen her şiddetli yağışta sular altında kalmakta, tarımsal faaliyet açısından büyük olumsuzluklar içermektedir. Nitekim buraya yerleştirilenler uzun süre uyum problemi yaşamışlar, bu problemlerden biri olarak da “bastığımız yerden su çıkıyor, balçık içindeyiz” şikâyeti en sık dile getirilenlerden biridir. Diğer şikâyetler ise “yörede konuşulan dil olan Arapçayı anlayamama, bu nedenle çevre köylerle iletişim problemi ve (Samsun'daki eski köylerine duyulan özlem, yani) vatan hasreti”dir. Bu

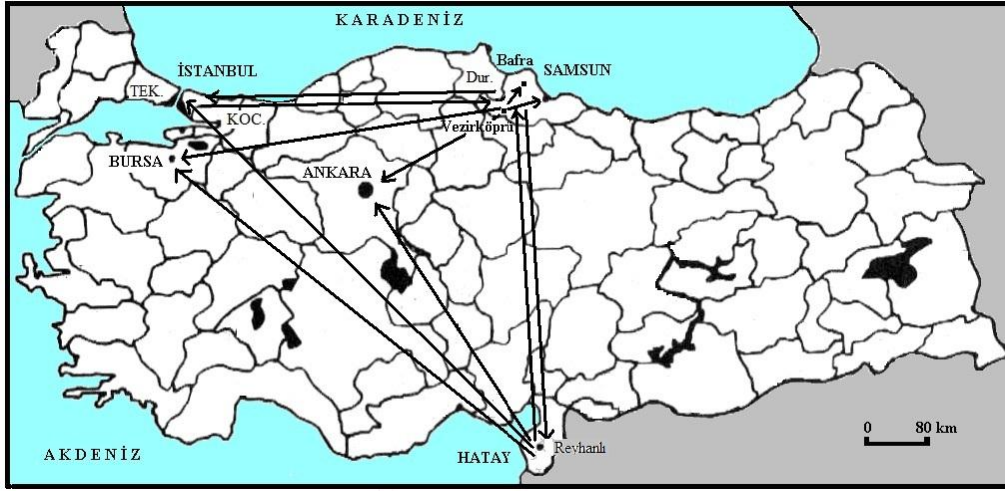
problemlere rağmen “niçin toprak talep ettiniz, ya da niçin Hatay’a gittiniz” sorusuna verdikleri bir garip cevap ise; “*orada da bir toprağımız olsun istedik*” şeklindedir.

Devlet Hatay’a gidenlere 20-40 dönüm arası toprak (tarım arazisi) vermiş, bunlar için Tayfur Sökmen adıyla yeni bir köy kurmuş, bu köyde her bir aile için 4 odalı konutlar inşa etmiştir. Gidenler buğday ve pamuk yetiştirmişler, Samsun ile Hatay arasındaki iklim ve tarımsal faaliyet farkından dolayı birçok sorun yaşamışlardır. Bunlardan biri hiç şüphesiz hiç alışık olmadıkları, ya da daha önce hiç görmedikleri pamuk tarımıdır. Bu sorunlardan en ilginç olanı ise (topraklarının sular altında kalması nedeniyle göç etmelerine karşılık), yaklaşık 15 yıl çektikleri susuzluktur (Foto 19).

Foto 19. 24 Mayıs 2006’da ulusal basında yer alan bir haber çok dikkat çekicidir; Köyleri ve tarım alanları sular altında kaldığı için göç etmek zorunda kalan Samsunluların devlet tarafından yerleştirildikleri arazide 15 yıl su özlemi çekmeleri tam bir ironi örneği olsa gerekir (Kaynak: www.haber7.com).

Gerek gidilen yerde (Hatay’da) yaşanan memnuniyetsizlik, gerekse Samsun’a duyulan özlem ve akrabalık ilişkileri bazı nüfus hareketlerine neden olmuştur. Bu nüfus hareketleri; Samsun’dan Hatay’a, Hatay’dan memnun olmayıp Samsun’a (Vezirköprü ve Bafra’ya) geri göç, Hatay-Samsun arasında gidiş-gelişler, (daha önce kamulaştırma bedelini alarak Samsun’dan İstanbul, Bursa gibi batıdaki illere göçle ilişkili olarak), Hatay’dan (kamulaştırma bedelini alarak) söz konusu bu batıdaki illere göç eden akrabaların yanına göç, yine hısımlık ve hemşehrlik ilişkilerine bağlı olarak akrabalar arasındaki gidiş gelişler şeklinde cereyan eden göçler şeklinde özetlenebilir. Örneğin bu göçler sonucunda Bafra ile Hatay arasında doğrudan otobüs seferleri başlamıştır.

Şekil 2. Altınkaya baraj gölü altında kalan köylerden göç eden nüfusun ortaya çıkardığı göç haritası (Yılmaz 2013'den).

2.2.3. Bir kısım köy(lü)ler ise (sular altında kalan topraklarına karşılık) devletten kamulaştırma bedelini alıp istediği gibi davranmışlardır. Bunlar genellikle bağlı oldukları ilçe merkezleri ile batıdaki büyük şehirlere göç etmişlerdir.

2.2.3.1. Başka Şehirlere Gidenler

Göç edenlerin bir kısmı da İstanbul, Ankara, Bursa gibi büyük şehirlere gitmiştir. Bunlar içinde; Erduası köyünden 60-70, Kocakaya köyünün büyük kısmı ve Karanar köyünden 15 aile İstanbul'a yerleşmiş; Kabalıdan 5, Düzce köyünden 55 aile Bursa'ya, Güldere köyünden 20 aile Ankara'ya, Kuruçay'dan 12 aile Tekirdağ-Çorlu'ya yerleşmiştir (Şahin, 2000)

2.2.3.2. Vezirköprü'ye Gelenler

Kamulaştırma bedellerini nakit olarak alıp kendi başlarının çaresine bakanların bir kısmı Vezirköprü ilçe merkezine yerleşmişlerdir². Bunların bir kısmı akrabalarının yanlarına yerleşirken, diğer bir kısmı da kent çevresinden arazi alıp toplu konutlar yaptırmışlardır. Vezirköprü'deki Kuruçay ve Yeşilada mahallelerinin isimleri, terk ettikleri köylerin adlarından gelmektedir.

Bu göçün Vezirköprü ilçe merkezine olumlu ya da olumsuz birçok etkisi olmuştur. Bunlardan bazıları şu şekilde özetlenebilir;

² Baraj gölü sadece Vezirköprü ilçesini değil Bafra ve Durağan'ı da etkilemiştir. Vezirköprü'ye bağlı köyler öncelikle Vezirköprü ilçe merkezini tercih ederken, Bafra ve Durağan köylüleri de kendi ilçe merkezlerini öncelikle tercih etmişlerdir. İstanbul, Bursa, Kocaeli ve Amik Ovası'na gidenler içinde sadece Vezirköprülüler olmayıp, diğer iki ilçenin baraj suları altında kalan köylüleri de buna dahildir.

- Vezirköprü’de ilçe merkezi (kent) nüfusu Cumhuriyet tarihi boyunca % 36,2 ile en fazla 1980-1985 yılları arasında artmıştır. 1987 yılına kadar 237 hane (yaklaşık 2.000 nüfus) Vezirköprü’ye yerleşmiştir. Bu rakam o dönemde kent nüfusunun % 10’una karşılık geliyordu. Bu artışın temel sebebi baraj suları altında kalan köylerdir.

- Köylüler sular altında kalan topraklarının bedeli olarak yaklaşık 20 milyar tl kamulaştırma bedeli almışlar, bu para bu dönemde büyük ölçüde Vezirköprü ekonomisine girmiştir. Bu sıcak paranın etkisi ile ilk yıllarda ilçe merkezinde arsa ve konut fiyatları hızla artmıştır.

- Kamulaştırma bedeli alanların % 20’si bu parayı iş kurmak için, % 75’i ev almak için, % 5’i de yakın çevreden tarım için toprak satın almak için kullanmıştır.

- Kamulaştırma bedellerini alarak Vezirköprü’ye yerleşenler burada Yeşilada, Kuruçay ve Bahçelievler mahallelerini kurmuşlardır. Gelenlerin bir kısmı da kent içine dağılmışlar, bunların da bir kısmı Çanaklı, Nalbantlı, Ortacamii, Tikenli mahallelerine, bir kısmı da şehrin güney ve güneybatısındaki Taşkale ve Cumhuriyet mahallelerine yerleşmişlerdir.

- Vezirköprü’ye yerleşenlerin bir kısmı uzun süre kente uyum sağlayamamış, zor günler yaşamışlardır. Kısa sürede ellerindeki parayı tüketmişlerin bir bölümü de, (köyden yeni geldikleri ve vasıfsız oldukları için) işsiz kalmışlardır.

3. Altinkaya Barajı’nın tarım arazileri üzerine etkileri

Altinkaya Barajı ve bu barajın inşaatının bitmesiyle ortaya çıkan baraj gölü Vezirköprü’de tarım toprakları üzerinde iki türlü etki yapmıştır.

Bunlardan *birincisi* baraj altında kalan köylerin tarım yaptıkları toprakların bir kısmı baraj gölü suları altında kalmış, böylece Vezirköprü ilçesinin toplam tarım alanı miktarı azalmıştır (*Foto 20, 21*).

Foto 20, 21. Vezirköprü’de tarım alanlarının büyük kısmı baraj gölü suları altında kalan yerleşmelere örnek; (solda) Çelteköy. Devamı baraj suları altında kalan hafif eğimli diğer tarım alanlarına başka bir örnek (solda).

Tarım alanları üzerindeki *ikinci etkisi* ise bundan çok farklıdır. Bilindiği gibi, Kızılırmak üzerinde, Sivas-Kızıladağ'dan çıkan kaynağından, Bafra Burnu'nda ırmağın Karadeniz'e ulaştığı yere (mansaba) kadar 25 tanesi işletmede olan (26'sı baraj, 5'i regülatör) 31 adet baraj ve regülatör yapılmıştır.

Özellikle 1988'de Altinkaya ve 1991'de Derbent barajlarının inşaatlarının tamamlanarak su tutmaya başlamaları ile Kızılırmak Deltası'nın sediment bütçesi bozulmuş, binlerce yıldır devam eden büyüme durmuş, hatta küçülme başlamıştır. 1990–2000 yılları arasındaki 10 yıllık dönemde Bafra Ovası güneye doğru 1 km gerilemiştir. Diğer yandan, Karadeniz'e ulaşamayan ve Kızılırmak'ın getirdiği bu alüvyal malzeme baraj göllerinde tutulmaya başlanmıştır (*Foto 22, 23, 24*).

Böylece, milyonlarca yıldan beri özellikle İç Anadolu'nun topraklarını taşıyarak Bafra Ovası'nı (deltayı) oluşturan Kızılırmak, Altinkaya Barajı'nın inşasıyla birlikte getirdiği malzemeyi Vezirköprü civarında birikmeye başlamış Vezirköprü-Durağan arasında yepyeni bir ovanın ortaya çıkmasına neden olmuştur³ (*Foto 25*).

Bugün bu yörede baraj gölündeki su seviyesi değişikliklerine bağlı olarak geniş tarım alanları ortaya çıkmaktadır. Daha çok Kızılıрмаğın baraj gölüne karıştığı kesime yakın olan köylerde yaşanan bu durum (Durağan'ın Beybükü ve Erduası köylerine ilave olarak) Vezirköprü'nün (başta Saraycık köyü olmak üzere) bu kesimde yer alan köylerinde önemli fırsatlar sunmaktadır. Vatandaşların kullandığı bu toprakların sahibi devlettir. Tarım alanları, özellikle kurak mevsimlerde baraj gölü seviyesinin düşmesine bağlı olarak ortaya çıktığı için, ziraî faaliyet açısından güvenilir ve istikrarlı olmamakla birlikte kısa dönem tarımsal faaliyetler için olumlu neticeler alınabilmektedir (*Foto 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33*).

Diğer yandan, Altinkaya'dan sonra Bafra Ovası'nı sulamak için inşa edilen Derbent Barajı örneğinden hareketle, aynı sudan Baraj gölü çevresindeki köylerin tarım alanlarının sulanması için gölden yararlanılıp yararlanılamadığı konusu belki merak edilebilir. Hemen belirtelim ki, baraj gölü suları vadi tabanını doldurduğundan, baraj gölü çevresinde olup, sulama gerektiren araziler (yüksekte kaldıkları için) baraj gölünden sulama amaçlı olarak yararlanma imkânına sahip değildirler.

³ Bu nedenle Kızılırmak Deltasında büyüme durmuş, hatta kıyı akıntıları ve erozyonlar nedeniyle küçülmeye başlamıştır. Çünkü barajların devreye girmesi ile Karadeniz'e ulaşan alüvyal malzeme miktarı % 98 azalmıştır. Burada en önemli rolü 1988'de inşaatı tamamlanarak su tutmaya başlayan Altinkaya Barajı oynamıştır. Bu barajlar yapılmadan önce (1960 yılına kadar) Karadeniz'e çökelti akışı 23,1 milyon ton/yıl iken, Hirfanlı'nın yapılması ile bu miktar önce 18 milyon ton/yıl'a, daha sonra Altinkaya (1988) ve Derbent barajlarının (1991) su tutmaya ve ardından faaliyete geçmeleri ile çökelti akım miktarı 0,46 milyon ton/yıl'a düşmüştür. İşte daha önce Kızılırmak'a ulaşan bu malzemenin büyük kısmı şu anda Vezirköprü civarında Kızılırmak'ın Altinkaya Baraj gölüne kavuştuğu yerde birikmektedir.

Foto 22, 23, 24. (Sol üstte) 1990'lı yılların başlarında (uçaktan çekilmiş bir video görüntüsünden elde edilen fotoğrafta) Kızılırmak nehrinin Karadeniz'e döküldüğü ağız kısmı. (Sağ üstte) Barajların malzeme akışını kesmesi sonucu deltanın kuzey kısmında başlayan gerilemeyi durdurmak için 2000 yılında başlatılan mahmuz inşaatları ile gerilemenin durdurulmaya çalışılması. Ok ile gösterilen kısım on yıllık süreçte gerçekleşen erozyonu açıkça ortaya koymaktadır. (Altta Google Earth'den) Günümüzdeki durum.

Foto 25. Kızılırmak İç Anadolu'dan getirdiği malzemeyi artık Bafrı Ovası'na değil, Vezirköprü ve Durağan'da baraj gölüne kavuştuğu yere bırakmaktadır.

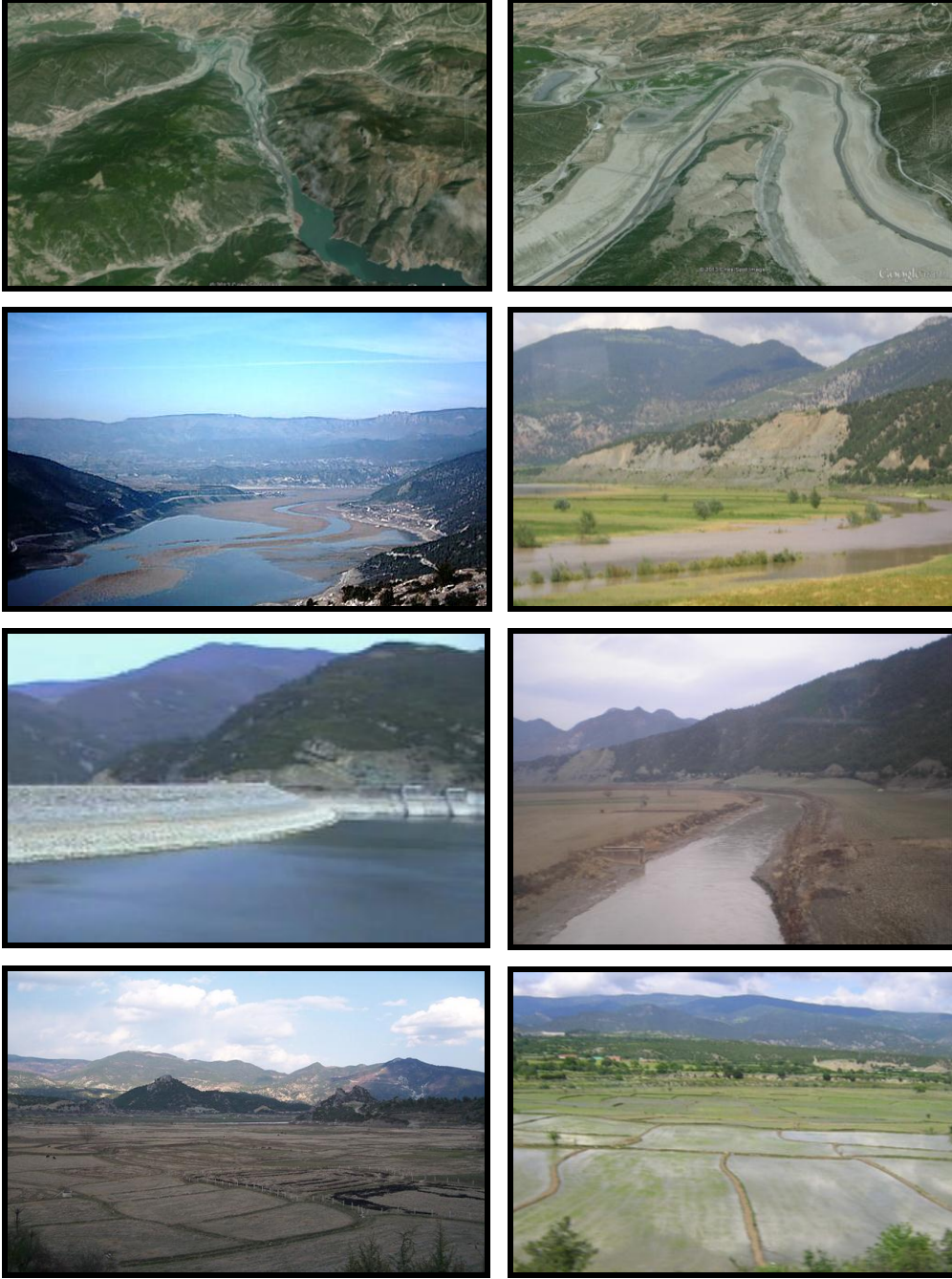

Foto 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33. Kızılırmak'ın Altınkaya baraj gölüne kavuştuğu kesimlerde alüvyal malzemenin birikmesine bağlı olarak ortaya çıkan vadi içi ovası (Google Earth'den), bu ovada baraj gölü su seviyesinin düşmesine bağlı olarak göl sularının çekilmesi ile ırmağın kendi yatağına gömülmesi ve bu sırada (Durağan'ın Erduası köyü ile Vezirköprü'nün Saraycık köyü) civarında ortaya çıkan tarımsal potansiyeli yüksek arazide bu köylerde yaşayan vatandaşlar tarafından yapılan çeltik tarımı (Foto: H. Denizli).

Belki bir *üçüncü* etkiden bahsedilebilir ki oda şudur; baraj gölü çevresindeki köylerin bir kısmında balıkçılık faaliyeti başlamıştır. Bunlardan Çeltek köyünde tatlısu balıkçılığını geliştirmek üzere bir de su ürünleri kooperatifi kurulmuştur. Baraj gölü çevresindeki köylerin çekek yerlerinde rastlanan çok sayıda kayık ve bu işle ciddi olarak ilgilenmeye başlayan gençlerin varlığı bu yörede balıkçılık faaliyetinin ileride daha da önem kazanacağını bir işarettir (Foto 34, 35, 36).

Foto 34, 35, 36. Baraj gölü çevresindeki köylerde her geçen gün artan kayık sayısı ve bu işle ciddi olarak ilgilenmeye başlayan Vezirköprülüler.

4. Altinkaya Barajı'nın köylerle ilçe merkezi arasındaki ulaşım etkileri

Altinkaya Baraj gölü, Kızılıрмаğın batısında kalan köylerle Vezirköprü ilçe merkezinin karayolu ulaşımını büyük ölçüde engellemiştir. Vezirköprü'ye bağlı Kuruçay ve Altinkaya köyleri ile birlikte, bu köylerin gerisinde kalan ve idarî olarak Bafra ve Alaçam'a bağlı olan yaklaşık 35 köyün daha Vezirköprü ile ilişkisi zarar görmüştür. Diğer bir anlatımla, araya baraj gölünün girmesiyle Vezirköprü'nün ekonomik hinterlandı daralmıştır (Foto 37, 38, 39, 40).

Vezirköprü'de baraj gölü sularının yükselmesiyle esas olarak 2 köy (Kuruçay ve Altinkaya) ile bunlara bağlı 9 mahalle, 450 nüfus birinci derecede mağdur olmuştur (Foto 41, 42, 43, 44). Bu köylerin ilçe merkezi ile karayolu bağı kesilmiş, bu durum adı geçen köylerdeki sosyo ekonomik yapıyı olumsuz yönde etkilemiştir.

Eski karayolu nakliyesinin yerini baraj gölü üzerinden ilkel feribotlarla ulaşımın alması, özellikle olumsuz hava şartları esnasında seyrüseferlerdeki riskler nedeniyle bu ulaşımın kolay olmaması gibi hususlar sadece ilçe merkezi ile iletişimi engellemekle kalmamış, eğitim, sağlık, alışveriş gibi birçok alanda olumsuzluklara neden olmuştur. Acil durumlarda köye itfaiye ve ambulansın ulaşamaması önemli bir sorundur. Ayrıca yol ve su gibi altyapı hizmetlerinden de yeterince yararlanılamamaktadır. Bu durum, bir yandan baraj gölünün karşı yakasında kalan köyler için adeta kader haline gelerek yöreden dışarıya göçleri teşvik ederken, diğer yandan köylülerin devlet büyüklerine şikâyetlerinin artarak devamına neden olmaktadır (Foto 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56).

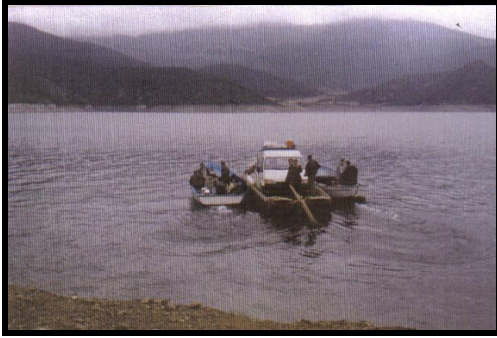

Foto 37. 1950'li yıllarda Vezirköprü'den Durağan (Kastamonu) istikametine giden kamyonun bozma otobüsün kayık üzerinde karşıya geçişi, **38.** Aynı yıllarda Kuruçay'daki ahşap köprü, **39.** Sonraki yıllarda aynı yere inşa edilen beton köprü, **40.** Baraj suları yükselirken bu köprünün yavaş yavaş sular altında kalması, **41, 42, 43.** Baraj gölünün karayolu ulaşımını kesmesiyle birlikte ilkel sallar üzerinde Kuruçay'dan Vezirköprü'ye ulaşım, **44.** Bu yolculukla ilgili olarak 4 Kasım 2000 tarihli Hürriyet gazetesinden bir haber.

Foto 45, 46, 47, 48, 49,50, 51, 52. Geçen zamanla birlikte iki yaka arasında basit iskeleler inşa edilmiş, (teknolojik yeniliklere paralel olarak) Baraj gölü üzerinde ulaşım araçları da gelişmiş, daha güvenli ve modern hale gelmişlerdir. Fakat bu durum iyi havalarda geçerlidir. Olumsuz hava şartlarında göl üzerinde bu basit feribotlarla yolculuk yine de tehlikelidir.

Foto 53, 54. (Solda) 1950’li yıllarda Çeltek köyü civarında (Kızılırmak’tan) sal benzeri kayıkla karşıya geçen dönemin Samsun Valisi ve beraberindekiler, (sağda ise) 09.06.2012 tarihinde feribot benzeri kayıkla (Baraj gölünden) karşıya geçen Milletvekili ve Kaymakam. (Sizce aradan geçen 60 yılda ne değişti?)

Foto 55, 56. Yıllardır çözüm bekleyen ulaşım sorunu ile ilgili olarak yapılan “istişare” haberleri (18 Nisan 2012 tarihli gazeteler). İstişarelerin bir türlü somut adıma dönüşmemesi nedeniyle yetkililere (bu kez Vali hanımına) iletilen şikâyetler (2 Kasım 2012 tarihli gazeteler).

5. Altinkaya Barajı’nın turizm ve rekreasyon alanları üzerine etkileri

Altinkaya Barajı yapılmadan önce Vezirköprü yöresi daha çok tarihsel geçmişi ve buna bağlı özellikleri ile dikkati çekiyordu. Başlıca doğal mekânlarından biri olan Kunduz ormanları ise gerek büyük merkezlere uzaklığı, gerekse başka yerlerde de görülebilecek özelliklerinden dolayı çok az ziyaret ediliyordu. Baraj gölünün ortaya çıkması ile Vezirköprü mevcut tarihî dokusu ve Kunduz ormanlarına ek olarak iki önemli çekicilik daha kazanmıştır. Bunlar baraj gölü ve buna bağlı çekicilikler ile Şahinkaya yarma vadisidir.

Şahinkaya yarma vadisi (kanyonu) Vezirköprü’ye öylesine bir katma değer katmıştır ki, buradan kaynaklanan sinerji Vezirköprü yöresinin tarihi ve doğal çekiciliklerinin yeniden yorumlanması ve bambaşka bir biçimde ziyaretçilere sunulmasına imkân vermiştir. Gerçekte Safranbolu ve Beypazarı gibi bir Osmanlı kenti olan Vezirköprü’nün bu özelliği belirgin bir biçimde öne çıkmaya başlamış,

restorasyon çalışmalarına hız verilmiştir. Hititlerin kutsal Nerik kenti olduğu düşünülen Oymaağaç kazıları daha bir önem kazanmıştır. Böylece Vezirköprü’de, yılların ihmaliyle kıyıda köşede kalmış algısı son bulmuştur. Artık Vezirköprü sadece tarihsel geçmişi ile değil, ormanı, gölü, kanyonu ve diğer kültürel özellikleri ile ülkemizin potansiyel arzeden en önemli destinasyon adaylarından biri haline gelmiştir. Bugün Vezirköprü yöresinde Altinkaya Baraj gölüne bağlı olarak; Baraj gölü üzerinde teknelerle gezinti, Şahinkaya yarma vadisine göl üzerinden teknelerle ziyaret, gölde amatör ve sportif balıkçılık ile yelkenli vb. su sporları, Baraj gölü çevresinde (ve Kunduz ormanlarında) av ve yaban hayatı turizmi, göl çevresinde off-road ve trekking rotaları vd. turizm ve rekreasyon faaliyetleri hız kazanmıştır.

Bütün bu fizikî çekicilikler ve faaliyetler Vezirköprü’nün tarihsel geçmişi ve kültürel özellikleri ile birleştiğinde ortaya çok önemli ve henüz keşfedilmemiş bir destinasyon (turizm mekanı) çıkmaktadır.

Foto 57, 58. Altinkaya baraj gölü ye yer daralan, fakat çoğunlukla geniş vadiler arasında uzanır ve maviyle yeşilin buluştuğu muhteşem bir manzaraya sahiptir.

Foto 59, 60. Altinkaya Baraj gölünün ortalarında yer alan Şahinkaya yarma vadisinin kuşbakışı görünümü. Bu muhteşem güzellikleri daha yakından görmek için Vezirköprü Belediye Başkanlığı (ile Vezirköprü Kaymakamlığı KHGB) tarafından yaptırılan ve (19 Aralık 2012’de hizmete sunulan) gezi teknesi.

Foto 61, 62. Altinkaya Baraj gölünün tanınırlığı arttıkça hem ziyaretçi sayısı çoğalmaya başlamış, hem de buna bağlı olarak göl üzerinde gezi teknelerinin sayısında artış görülmüştür.

Foto 63, 64. Baraj gölünün görsel anlamda en çekici yeri Şahinkaya yarma vadisidir. Buradaki muhteşem manzara sadece her kesimden insanı cezbetmekle kalmıyor, aynı zamanda özellikle “fotosafari” için emsalsiz görüntüler yakalanmasına fırsat veriyor.

Foto 65, 66. Altinkaya Baraj gölü çevresi muhteşem göl manzarası yanında bol oksijenli ortamı ile “doğa yürüyüşü (trekking)” yapanlar için şehirlerin kalabalık ve gürültülü ortamından uzakta sağlık ve zindelik kazandırıyor.

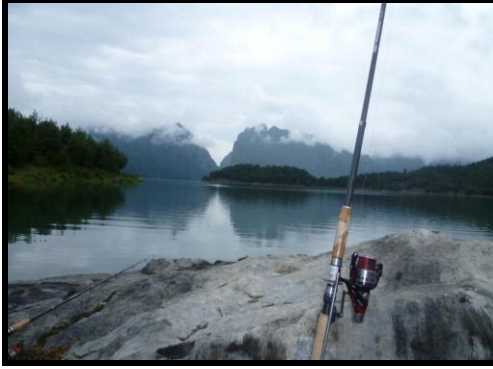

Foto 67, 68. Baraj gölü, çevresindeki köyler için amatör ve ticari balıkçılık imkanları sunduğu gibi, turistler, doğa tutkunları ve sportif balık avcılığı yapmak isteyenlere de bu konudaki yeteneklerini gösterme fırsatları sunmaktadır.

Foto 69, 70. Baraj gölünün çevresi off road sporu yapmak isteyenler için de farklı etaplar ve ortamlar sunmaktadır.

Foto 71, 72. Baraj gölü çevresi yaban hayatı ve buna bağlı av turizmi için de büyük fırsatlar sunmaktadır. Vezirköprü'de İspanyol avcılar domuz avında (sağda). (Fotoğraf 17 Şubat 2011 tarihli gazetelerde yer alan bir habere alınmıştır).

Sonuç ve öneriler

Yeryüzünde birbirinin aynı olan iki yer yoktur. Coğrafyacılar bu yerler arasındaki farklılık ya da benzerliklerin sebep ve sonuçlarını araştırırlar. Nasıl ki eğitim için söylenen “her çocuk yaratılış itibarıyla bazı özellik ve niteliklere sahip olarak doğar ve en ideal eğitim sistemi çocukta gizli olan bu yeteneği ortaya çıkaran sistemdir” diye tanımlanıyorsa, mekândaki bu farklılıklar da her bir yerin kendine has bir potansiyeli olduğu fikrine dayanır. En ideal yönetim şekli ve en iyi idarecilik bir yerin gizli kalmış potansiyelini ortaya çıkarmak ve bunu halkın istifadesine sunmaktır. Bu yer elbette ki başka yerlerden farklı olacak ve mutlaka da kendine has bazı özellikler taşıyacaktır.

Foto 73, 74, 75. Samsun Valisi Sn. Hüseyin Aksoy ve Vezirköprü Belediye Başkanı Sn. İbrahim Sadık Edis rehberliğinde, diğer il ve ilçe yöneticileri Vezirköprü'yü tanıtmak için her fırsatı değerlendirmektedirler.

Vezirköprü, uzun yıllar ihmal edildikten sonra nihayet farkına varılan, gizli kalmış potansiyeli hızla ortaya çıkarılan, her geçen gün daha fazla oranda ilgi çekmeye başlayan bir yer olmuştur. Altinkaya Baraj gölü, her ne kadar nüfus ve yerleşme üzerinde bazı olumsuzluklar getirirse de, turizm ve ilçenin tanınırlığı açısından bir milat oluşturmıştır. Vezirköprü Belediye Başkanlığı, il ve ilçe yöneticileriyle birlikte büyük bir uyum içinde turizmde arzu edilen hedeflere hızla ulaşmak için büyük bir gayret göstermektedir. Bütün Vezirköprülüler bu gayrete destek olmalıdır.

Kaynakça

- ANONİM (1988) *DSİ Altinkaya Baraj Gölü Kamulaştırma Raporları*, Samsun.
- AKKAN, E. (1962) "Kızılırmak'ın Aşağı Kısımında Kayıkla Nakliyat", *A.Ü. DTCF Dergisi, Cilt:XX, Sayı:3-4*, Ankara, (263-270).
- AKKAN, E. (1966) "Şahinkaya Yarmavadişi", *A.Ü. DTCF Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı: 1*, Ankara, (271-296).
- ÇEKER, H. (2000), Altinkaya Baraj Gölünün Vezirköprü Yöresinde İç Göçlere Olan Etkileri, OMÜ Fen Ed. Fak. Coğrafya Bölümü (Yayınlanmamış Lisans Bitirme Tezi), Samsun.
- DENİZLİ, H. (2008) Durağan'da (Sinop) Coğrafi Gözlemler, OMÜ Fen Ed. Fak. Coğrafya Bölümü (Yayınlanmamış Lisans Bitirme Tezi), Samsun.
- ŞAHİN, K.(2000). "Altinkaya Baraj Gölü Suları Altında Kalan Köylerden Göç Edenlerin Karşılaştıkları Sorunlar ve Vezirköprü Şehrine Etkileri", *Osmangazi Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi. Özel Sayı*, Eskişehir, (85-100).
- YILMAZ, C. (2005) "Kızılırmak Deltasında Meydana Gelen Erozyonun Coğrafi Analizi", *TURQUA - Türkiye Kuvaterner Sempozyumu V*, Bildiriler Kitabı, (Editörler: O. Tüysüz - M. K. Erturaç), İstanbul Teknik Üniversitesi, Avrasya Yerbilimleri Enstitüsü Yayını, İstanbul,(227-234).
- YILMAZ, C. (2007) *Bafra Ovası'nın Beşerî ve İktisadî Coğrafyası*, (Genişletilmiş 2. Baskı), Kızılırmak Matbaası, Bafra, Samsun. ISBN: 978-975-01666.
- YILMAZ, C. (2013) "Samsun İlinde Nüfus Hareketleri", *Samsun Araştırmaları; 2. Kitap*, (Ed.: C.Yılmaz), Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., Samsun, (349-378).
- www.samsun.gov.tr
- www.vezirkopru.bel.tr
- www.vezirkopruvatandas.net (bkz. Baraj gölünde ulaşım ile ilgili haber ve fotolar için)
- www.halilibrahimonger.tr.gg (bkz. Kuruçay köyü eski fotoları için)
- www.samsunozelidare.gov.tr
- www.samdak.org
- www.haberexen.com
- www.facebook.com/akvsk (bkz. Balıkçılık fotoları için, Birol Usta)